

ELS ORÍGENS HUMANS A LA BIOREGIÓ DE GIRONA (1972-2012): 40 ANYS DE RECERQUES AMB EXPECTATIVES DE FUTUR ENGRESCADORES

Albert Aulines i Valentí - Prehistoriador de l'Associació Arqueològica de Girona

Articles (Prehistòria)

A diferència d'altres països europeus, com França, Alemanya i Anglaterra, on la qüestió dels orígens humans s'investiga i es divulga des de finals del segle XIX, a Catalunya el seu estudi i comprensió és un fet relativament recent perquè les evidències d'aquells llunyans homínids es van localitzar per primera vegada l'any 1972 –al promontori gironí del Puig d'en Roca per part de Josep Canal de l'Associació Arqueològica de Girona¹– i no va ser fins ben entrada la dècada dels 90 del segle XX que, la novetat d'aquest tipus de coneixement històric, es va començar a difondre de forma regular a la resta de la societat civil per mitjà de les visites guiades als espais arqueològics i de la didàctica escolar. Per tant, aquest 2012 ha estat l'any del 40è aniversari de la descoberta d' *El primer capítol de la història Catalunya*².

Durant aquest període de temps (1972-2012), la major part de les descobertes arqueològiques d'aquests orígens humans a Catalunya han tingut lloc al territori que anomenem Bioregió de Girona. El seu estat actual de coneixements es pot resumir de la següent manera: es tracta d'un registre constituït fonamentalment per eines de pedra (les restes d'homínids fòssils són escassíssimes) que es localitzen en jaciments emplaçats a l'aire lliure, generalment sense context estratigràfic i que presenten una conservació i distribució desigual al llarg del territori d'aquesta Bioregió.

És en aquest context on es situa i es compren el caràcter excepcional de les restes arqueològiques aparegudes en les excavacions dels anys 2011 i 2012 al jaciment paleolític de Domeny (Girona).

Des del 1998 –any de la meua incorporació a l'Associació Arqueològica de Girona– i mai en solitari he contribuït a investigar i divulgar la prehistòria antiga gironina. En base a aquest bagatge miro el futur amb optimisme –malgrat les dificultats derivades de

l'escassa tradició paleolítica al nostre país–per una raó: la recerca dels orígens humans a la Bioregió de Girona és una aventura apassionant perquè encara presenta un munt d'expectatives de futur ben engrescadores.

La Bioregió de Girona al paleolític

Els prehistoriadors pretenem reconstruir el *modus vivendi* dels homínids que fa milers d'anys van habitar aquells territoris que avui considerem nostres. A partir dels seus vestigis (eines de pedra, representacions artístiques o fogars), ens aproximem a les estratègies de supervivència, formes de pensar i relacions socials d'aquelles comunitats paleolítiques. Esbrinar les particularitats del seu medi físic (dimensions, disponibilitat de recursos per subsistir, accidents geogràfics) és una tasca d'ordre ecològic i etnogràfic, però de gran interès també per a la prehistòria perquè ens informa de la seva cosmovisió, mobilitat, aïllament i adaptació a l'hàbitat específic on van desenvolupar la seva existència. Un exemple actual: els hadza són un poble de caçadors-recol·lectors de Tanzània que durant mil·lennis han practicat el nomadisme sempre dins del mateix bush o territori: “*saben todo cuanto hay que saber sobre el bush y prácticamente nada de lo que hay más allá de él*”³.

Des d'aquesta visió integral (ecologia, etnografia i prehistòria) i juntament amb Joan Abad de

3 Finkel, M. (2010); “Los hadza, cazadores-recolectores del siglo XXI” dins *National Geographic*, volum 26, número 1. Pàgs. 80-103.

l'Associació Arqueològica de Girona, l'any 2006 vam concebre la Bioregió de Girona al paleolític de la següent manera: “*per comprendre les ocupacions humanes que durant el paleolític van tenir lloc al territori que actualment formen les comarques gironines utilitzarem el concepte de bioregió, un terme cada vegada més usat entre els economistes per referir-se a aquelles àrees geogràfiques que reuneixen unes característiques comunes a nivell mediambiental (clima, vegetació, subsòl, aqüífers), biològic (espai ocupat per unes determinades espècies d'éssers vius) i cultural (llengua, religió, raça). Des d'aquest punt de vista, podem definir la Bioregió de Girona com una extensa àrea de terreny definida pels seus accidents geogràfics (els Pirineus al nord, el mar a l'est i les Guillerries a l'oest), vertebrada a l'entorn dels rius Ter, Fluvià i Muga i els seus afluents i formada per diverses zones amb unes particularitats específiques (ecosistemes) com, per exemple, la zona lacustre de Banyoles, el pla de Girona-Salt-Sarrià de Ter, la depressió de la Selva o el massís del Montgrí*”⁴.

Poca tradició en l'estudi dels nostres orígens

A principis dels anys 70 del segle XX hi havia un desconeixement absolut sobre els orígens humans de Catalunya⁵. Va ser llavors –el 1972 al Puig d'en Roca– que per primera vegada es van identificar les eines de pedra atribuïbles al seu període cultural més antic: el paleolític inferior. Aquest 2012 ha estat el 40è aniversari d'aquella descoberta, fonamental per comprendre globalment la Història de Catalunya.

La prehistòria antiga és un tipus de coneixement pràcticament nou al nostre país, en contrast amb

d'altres com França, Alemanya i Anglaterra on des de finals del segle XIX és una temàtica introduïda en totes les esferes de la societat, especialment en l'educativa. Per bé que ara, a la Catalunya del 2012, la prehistòria antiga ja es té en consideració a l'ensenyament, a l'ordenament jurídic o a les obres públiques, no deixa de ser cert que encara presenta algunes mancances estructurals (d'ordre científic, social, laboral i burocràtic) superades fa anys a França, per exemple, i que són degudes al fet que, a Catalunya, la tradició arqueològica sobre els orígens humans és molt recent: només té 40 anys.

40 anys de recerques (1972-2012)

L'estudi i comprensió dels orígens humans a Catalunya es va iniciar l'any 1972 al Puig d'en Roca i va ser possible per la combinació d'aquests tres fets: un curset de prehistòria al Museu Arqueològic de Banyoles impartit per Josep Maria Corominas; la lectura d'un llibre d'Henry de Lumley (director de la Cauna de l'Aragó) sobre el paleolític inferior europeu; la fundació de l'Associació Arqueològica de Girona.

Reconèixer la naturalesa antròpica i l'antiguitat dels útils lítics del Puig d'en Roca va ser mèrit d'un grup de prehistoriadors de l'Associació Arqueològica de Girona liderats per Josep Canal, això malgrat topar amb serioses dificultats perquè en aquells moments era “*una qüestió ignorada i refusada per la ciència oficial*” i “*a la universitat no es feia esment de les troballes relacionades amb el paleolític inferior*”⁶.

Des d'aquell 1972, aquesta entitat sorgida al si de la societat civil ha continuat investigant el passat humà de la Bioregió de Girona, cosa que ha permès posar al descobert molts d'altres jaciments prehistòrics: Domeny, Balma de la Xemeneia, l'Arbreda, Can Garriga, Sota Palou, La Caula o La Draga. A la vegada, també és un dels pocs centres d'estudis catalans que periòdicament edita una revista sobre la nostra prehistòria⁷. Aquests darrers quaranta anys, les aportacions de l'Associació Arqueològica de Girona han estat decisives per conèixer les arrels històriques de Catalunya, raó per la qual des de l'any 2009 estem sol·licitant a la Generalitat de Catalunya que li

4 La formulació del concepte Bioregió de Girona al paleolític es va publicar per primera vegada en un article d'opinió a la premsa escrita, la referència del qual és: Abad, J. i Aulines, (2006); “Bioregió, ecologia i prehistòria”, Diari de Girona, 27-02-06, pàg. 22. Posteriorment, aquest article va ser reproduït a la pàgina 38 del llibre *Arrels profundes. Fragments del passat prehistòric a les comarques gironines* publicat l'any 2009 pels mateixos autors. Respecte la cita del text, la seva referència és: Abad, J., Aulines, A. i Canton, P. (2007); “Els primers grups humans de la bioregió de Girona. Trenta anys després del Puig d'en Roca”, *Revista de Girona*, número 243, pàgs. 36-40.

5 L'estudi del paleolític a Catalunya es va iniciar l'any 1871 amb la localització de la Bora Gran d'en Carreras (Serinyà) per part de Pere Alsius. Des de llavors, investigadors com Josep Maria Corominas, Salvador Vilaseca o Francesc Riuró van realitzar de forma esporàdica aportacions a la seva comprensió, totes les quals, però, només van abastar les fases més recents (paleolític superior i mitjà inicial). D'aquí el fet que als anys 70 del segle XX, a Catalunya, encara existís un desconeixement absolut de les seves cultures humanes més velles (paleolític inferior).

6 Carbonell, E. i Canal, J. (2002); “El paleolític inferior a les comarques gironines: el començament” dins *Història del Gironès*, pàgs. 48-50.

7 Actualment aquesta revista s'anomena *Quadern de Prehistòria Catalana* i els seus articles es poden consultar en pdf al portal RACO (www.raco.cat/index.php/QuadernPrehistoriaAAG).

concedeixi la Creu de Sant Jordi.

És pertinent dividir la història dels darrers quaranta anys de recerca sobre els orígens humans a la Bioregió de Girona en les següents tres etapes:

Pic de quarsita localitzat l'any 2012 al jaciment neandertal de Domeny (Girona). Al fons, el castell de Taialà

Primera (1972–1985): descobriment del paleolític inferior al Puig d'en Roca i, tot seguit, a d'altres àmbits de la geografia gironina (vall mitjana del Ter, la Selva i Pla de l'Estany). Alhora, es comunica a la societat civil aquest nou tipus de coneixement a través de publicacions, conferències i exposicions (com la de l'any 1976 a la Fontana d'Or de Girona).

Segona (1985–1998): l'arqueologia catalana es troba immersa en una profunda crisi⁸, circumstància que condiciona els treballs referents a la prehistòria

8 Carbonell, E., Rodríguez, X. P. i Sala, R. (1992); "Estat de la recerca del pliocè mitjà a Catalunya. Qüestions científiques i administratives", *Quadern de Treball de l'Associació Arqueològica de Girona*, número 6, pàgs. 6-13.

antiga. Així i tot, els anys 1986 i 1991 es van realitzar excavacions als jaciments de Pedra Dreta i Can Garriga i, l'any 1989, es va publicar la primera síntesi d'aquesta matèria: la *Catalunya paleolítica*, de Josep Canal i Eudald Carbonell.

Tercera (1998–2012): es produeix una revifalla en la recerca i socialització dels orígens humans gironins. Durant aquesta etapa –que qualifiquem de '*continuitat i represa*'⁹–, tenen lloc importants descobriments i intervencions arqueològiques (Camp dels Ninots¹⁰, Balma de la Xemeneia¹¹ o Domeny¹²), publicacions científiques¹³ i nombroses activitats de caràcter divulgatiu: articles a la premsa escrita, monografies, tallers didàctics a les escoles, conferències i, l'any 2000, l'esplèndida exposició *Humans! Els primers pobladors de Catalunya*¹⁴

En aquesta dinàmica de 40 anys de recerca és on cal situar i valorar les novetats que aquest 2012 han tingut lloc als jaciments paleolítics següents: Domeny ('*L'Empúries del paleolític*', tal com comentarem més endavant), Camp dels Ninots (instruments de pedra del període Tardiglacial), Cauna de l'Aragó¹⁵ (descobriments de la cinquena mandíbula atribuïble a un Homo Heidelbergensis), Cau del Roure (primers treballs sistemàtics en aquesta cavitat integrada al Paratge del Reclau Viver de Serinyà) i Cova de Mollet (datació en 215.000 anys de la dent neandertal localitzada l'any 1972, fet que el converteix en el fòssil homínid més antic de Catalunya).

9 Abad i Aulines, A. (2003); "Continuitat i represa de la investigació i difusió del paleolític a les comarques gironines", *Quadern de Treball de l'Associació Arqueològica de Girona*, número 11, pàgs. 14-83.

10 Campeny, G. i Gómez, B. (2012); *El Camp dels Ninots. Rastres de l'evolució*.

11 Abad, J. i Aulines, A. (2007); *Jaciment arqueològic. Balma de la Xemeneia. Localització i intervencions arqueològiques (1983-2005)*.

12 Aulines, A. (2011); "Els fets i les vivències de la descoberta de jaciments neandertals a Domeny damunt la colada basàltica del volcà Puig d'Adri (1999-2011)", *Quadern de Prehistòria Catalana*, número 19, pàgs. 67-108.

13 Dossier "Estat actual de les investigacions prehistòriques de les comarques gironines l'any 2004" publicat al *Quadern de Treball de l'Associació Arqueològica de Girona*, número 13, de l'any 2005.

14 Abad, J., Bedoya, J. M., Boj, I., Canal, J., Carbonell, E. i Sala, R. (2000); *Humans! Els primers pobladors de Catalunya*.

15 A pesar que administrativament pertany a França, en tota visió de conjunt del paleolític inferior català és imprescindible tenir-la en consideració a raó de la seva afinitat geogràfica i ecològica.

Cada eina, una antiga història humana

A partir de les evidències arqueològiques documentades entre els anys 1972 i 2012 es disposa d'una visió de conjunt dels orígens humans a la Bioregió de Girona que, en síntesi, és la següent:

1. Predomini absolut de les ocupacions situades a l'aire lliure respecte les coves i els abrics.
2. Poquíssims jaciments presenten una seqüència estratigràfica i paleoecològica completa.
3. Registre desproporcionat: abundància d'utils lítics i escassetat d'homínids fòssils.
4. Distribució territorial desigual de les restes arqueològiques al si de la Bioregió de Girona.

Aquestes dades sovint es menystenen perquè es consideren fragmentàries, limitades i deficientes. Per bé que seria desitjable disposar d'un registre més divers, de cap manera, però, es pot admetre que es vilipendii, per exemple, el valor científic d'aquests objectes lítics localitzats en superfície i fora de context, raó per la qual proclamem, una vegada més, que "són uns documents històrics de primer ordre dins del Patrimoni Cultural Català"¹⁶ i que contenen un tipus d'informació que s'ha de saber reconèixer en la seva justa mesura: "les eines de pedra potser no contenen un missatge tan explícit com els documents escrits i audiovisuals o una escena d'art rupestre. Però si les observem atentament, les contextualitzem i les sabem interpretar també ens informen de les vivències d'aquells homínids. Porten un codi que transmet una humanitat profunda. Similar a la nostra: creences, domini del foc, llenguatges orals, estètica en el vestir, art culinari. Ahir, avui, demà: cada generació disposa de les eines pròpies del seu temps. I cada eina ens transmet a una antiga història humana"¹⁷

Domeny neandertal : '*L'Empúries del paleolític*'

En el marc i particularitats de la documentació exposada en l'apartat anterior, les restes arqueològiques descobertes al llarg de les excavacions dels anys

16 Aulines, A. (2012); "Excepcional aportació a la recerca dels orígens humans de la Bioregió de Girona: la intervenció arqueològica de l'any 2011 al Pla de Dalt de Domeny (Girona)", *Onzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, pàgs. 37-45.

17 Aulines, A. (2011); "Les eines i la història", *Dominical del Diari de Girona*, 31-12-11, pàgs. 2 i 3

2011 i 2012 al jaciment paleolític de Domeny¹⁸ són excepcionals perquè signifiquen un salt qualitatiu de primer ordre a l'hora de comprendre els orígens humans a la bioregió de Girona.

L'excepcionalitat de Domeny és la diversitat i quantitat d'evidències que conté en posició primària i en un estat de conservació excel·lent, un fet fins ara inaudit en els jaciments paleolítics superficials gironins de cronologies arcaiques: eines de pedra dels modes tècnics 2 i 3, estructures d'habitat i àrees especialitzades (tallers lítics i un trespeus), restes vegetals carbonitzades, probables senyals de foc antròpic i una resta de fauna fòssil.

Però a banda d'aquest extraordinari interès científic, també ofereix les condicions òptimes per divulgar la prehistòria a nivell social i educatiu, raó per la qual considerem que "*Domeny representa pel paleolític el mateix que Empúries pel món clàssic. Són dos espais immensos que contenen una gran quantitat i qualitat de dades d'un determinat període històric. Com a Empúries, a Domeny només se n'ha excavat una mínima part del seu potencial arqueològic. Com Empúries, Domeny reuneix els atributs adients per divulgar i socialitzar una part important del patrimoni cultural del nostre país*"¹⁹.

Un prehistoriador i la seva trajectòria vital

Sempre en equip i fent ús de l'Associació Arqueològica de Girona com a plataforma de treball, des del març de l'any 1998 he participat activament en la recerca i divulgació dels orígens humans a la Bioregió de Girona. La direcció arqueològica a Domeny dels anys 2011 i 2012 ha estat un episodi més d'aquesta trajectòria exercint com a prehistoriador.

No podria precisar quan i per què em vaig interessar per la prehistòria. Potser va ser la sensació de misteri implícita al mot 'orígens'; o potser *A la recerca del foc*, pel·lícula que vaig veure l'any 1992 mentre cursava 2n de BUP (avui Quart d'ESO). El cas és que anys després, el 2000, vaig obtenir el títol de Llicenciat en Història que em faculta per exercir d'arqueòleg a

18 Finançades per Abertis Autopistas, sota la coordinació científica de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) i executades per l'empresa d'arqueologia ATICS SL.

19 Aulines, A. (2012); "Investigació i societat civil al jaciment paleolític de Domeny (Girona) durant la campanya d'excavació de 2012", *Quadern de Prehistòria Catalana*, número 20, pàgs. 89-148.

nivell laboral²⁰. Des d'aleshores he anat acumulant un munt d'experiències en aquesta professió, les quals s'han anat produint d'una determinada manera, i no d'una l'altra, simplement perquè “*nadie ha recibido ese famoso libro de instrucciones con el que se supone que toda persona cuenta para encarar la vida. Que a veces tenemos la sensación de enfrentarnos a cosas de las que no tenemos ni puñetera idea. Y que*

de pensament i d'actuació s'expressa amb claredat José María Bermúdez de Castro al seu darrer llibre: “*Los científicos somos personas muy vocacionales, que solemos anteponer nuestro trabajo a muchos aspectos de la vida, incluidos los familiares. Es evidente que los valores de un científico poco o nada tienen que ver con lo material. Los salarios no son elevados y generalmente se alcanza un nivel aceptable de vida pasados los treinta años, una vez que se ha terminado la formación científica, mal pagada con becas y/o contratos de escasa cuantía. Los valores de los científicos tienen que ver con el placer y la sobreestimulación que produce el conocimiento y los descubrimientos personales*”²².

L'evolució humana és una d'aquelles temàtiques que sempre captiva les persones amb inquietuds intel·lectuals. A la vegada transmet una imatge enigmàtica, aventurera i exòtica. No obstant això, aquests darrers anys he contribuït a la seva investigació i socialització sense necessitat de desplaçar-me a cap indret remot del continent africà o asiàtic perquè –pot haver qui ho desconegui– la nostra Bioregió de Girona també alberga recursos

potencials al respecte, la major part dels quals encara no han estat explorats.

Expectatives de futur engrescadores

En un dels capítols de *Mestres de mestres*²³, el seu presentador, Albert Vinyoli, va preguntar al cuiner Fermí Puig quin consell donaria a un aprenent d'aquest ofici. Puig li va respondre: “*tot i que vagis just d'armilla i no tinguis massa diners, et gastes algun duro amb algun restaurant? et gastes algun duro amb un llibre de cuina al llarg de l'any? O sigui: inverteixis? Perquè aquesta és la inversió en tu mateix. Aquesta és la que et farà aquell plus*”.

Aquesta apreciació de Fermí Puig ens servirà per puntualitzar el següent: les persones que participem i gaudim amb passió els orígens humans no disposem d'un full de ruta estàndard. Al contrari: hi ha múltiples

22 Bermúdez de Castro, J. M. (2011); *La evolución del talento. Cómo nuestros orígenes determinan nuestro presente*. Pàg. 212
23 Programa de Televisió de Catalunya emès el 15 d'agost de 2012. Es pot consultar online en aquesta direcció: <http://www.tv3.cat/videos/4210990/FERMI-PUIG>

fórmules de concebre i practicar aquest tipus de coneixement. En tractar-se d'una indagació personal, doncs, ningú en té el monopoli. Així, des de la societat civil, un centre estudis o a títol individual també s'hi pot contribuir perfectament perquè “*la ciencia, com el sexo, no es patrimonio de los profesionales (...) lector aficionado: no renuncies a participar en la fiesta de la ciencia por falta de títulos o escalafones*”²⁴.

Aquesta visió constructiva basada en la curiositat, la llibertat individual, l'escassa tradició en l'estudi del paleolític i l'experiència de camp acumulada els darrers quinze anys són les raons que em fan percebre que, avui, la Bioregió de Girona presenta un munt d'expectatives de futur ben engrescadores.

D'entrada convé tenir present que, des d'un punt de vista científic i per motius diversos, cap jaciment paleolític es pot considerar exhaurit (alguns exemples: Balma de la Xemeneia, Bora Gran d'en Carreras, Coves Prehistòriques de Serinyà i Caus del Duc del Montgrí). A aquest fet hi hem d'afegir que, en comparació als anys 70 i 80 del segle XX, són mínimes les sortides de camp orientades a localitzar nous indicis. Actualment, la recerca de camp consisteix en excavacions d'urgència i programades.

A nivell cronocultural, el registre arqueològic i paleoecològic conté llacunes alarmants: del plistocè inferior, no s'ha localitzat cap jaciment equiparable al dels homínids més antics de la península Ibèrica (1,5 milions d'anys – Atapuerca i Orce), a pesar que El Pla de l'Estany²⁵ reuneix les condicions ecològiques idònies per localitzar-hi aquest tipus de seqüència; del plistocè mitjà, són exigües les dades anteriors als 300.000 anys (fase preneandertal); del paleolític superior, crida l'atenció l'absència d'un document històric singular: l'art rupestre paleolític.

A nivell territorial, les evidències arqueològiques presenten un repartiment desproporcionat al llarg de la Bioregió de Girona. La majoria es concentren al Pla de l'Estany, a la vall mitjana del Ter i a la Selva, en contrast amb les altres comarques. Ressaltar que a l'Empordà gairebé són nul·les perquè no s'hi han recercat de forma sistemàtica. I que Serinyà és, en si mateix tot ell, un espai arqueològic excepcional: el Paratge del Reclau Viver (amb dotze cavitats

24 Mosterín, J. (2001). *Ciencia Viva. Reflexiones sobre la aventura intelectual de nuestro tiempo*. Pàgs. 74 i 76.

25 Abad, J., Aulines i Canal, J. (2004); “Evidències d'antigues ocupacions humanes al Pla de l'Estany”, *Revista de Girona*, número 222, pàgs. 54-61.

prehistòriques) i els cingles de travertins (de vuit quilòmetres i, pràcticament, sense explorar). El complement indissociable d'aquesta vessant científica és la social, un terreny encara amb molt camí per recórrer degut a la particular tradició arqueològica del nostre país. Un exemple clarificador: la prehistòria és matèria escolar des de fa només quinze anys. La qüestió és imbricar aquest tipus de coneixement científic en l'esfera pública.

D'això, nosaltres en diem ‘arqueoperiodisme’: comunicació simultània de la recerca sobre els orígens humans a la resta de la societat civil, a través d'un llenguatge comprensible, atractiu i pràctic²⁶.

Un munt d'incògnites per resoldre i de propostes per desenvolupar: espais arqueològics catalogats i amb potencials no esgotats a nivell científic, social, educatiu i turístic; àmplies zones inexplorades i a l'espera de prospeccions sistemàtiques; incipient comunicació social i educativa... qui l'apassioni la recerca i socialització dels orígens humans, a la Bioregió de Girona té al seu abast un munt d'expectatives de futur ben engrescadores.

Crida a contribucions

L'associació Lligams fa una crida a contribucions per a la publicació del proper número de la revista. La prioritat del consell de redacció són sempre els treballs inèdits de joves investigadors en ciències humanes i socials.

Els articles, de 30.000 a 50.000 caràcters (sense espais) i els apunts de divulgació, de 2.500 a 5.000 caràcters (sense espais) es poden enviar a l'adreça electrònica de l'entitat : lligams@lligams.org o bé per correu postal a l'adreça : Plaça Sant Josep, 1 17004 – Girona.

El llibre d'estil està a disposició dels interessats a la pàgina web de l'entitat : <http://www.lligams.org/html/revistalligams.htm>

26 Varis autors (2012); “Presentació i agraïments”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, número 20, pàg. 15.

Els arqueòlegs Karim Tarbai (esquerre) i Isabel Muñoz (dreta) localitzen eines de pedra del període neandertal a Domeny. Paral·lelament, els alumnes de primària de l'Escola de Taialà visiten aquest jaciment - Fotografia: Xavi Aguero - 13 d'abril de 2012

el tiempo no cura del todo esa sensación de extrañeza. Nos sucede con cuatro años y nos pasa lo mismo con cuarenta”²¹.

En la progressió d'aquest ofici –com en qualsevol altre– és imprescindible la permanent reflexió personal i en veu alta per tal de mantenir la il·lusió, renovar reptes, planificar línies d'investigació científica i fixar estratègies de comunicació social. I també ho és defugir del to crític que sovint impera en l'atmosfera del col·lectiu d'arqueòlegs a causa de les seves deficiències estructurals així com dels habituals discursos eloqüents sobre aquestes mancances. Considero preferible abraçar-se a un mot més productiu: constància. En aquesta mateixa línia

20 Aulines, A. (2005); “De la universitat al carrer” dins *Els cingles de Sant Roc d'Amer al paleolític. Aportacions d'ordre científic i social al patrimoni arqueològic de Catalunya (1981-2004)*. Tesi de llicenciatura. www.aadgirona.org/wp-content/uploads/2010/12/Tesi-de-llicenciatura-Els-cingles-de-Sant-Roc-2005.pdf

21 García Ureta, I. (2012); *Lo que la universidad no enseña*. 10 lecciones sobre la vida. Pàg. 37